

چکیده مطالب جلسه 42 درس خارج اصول آیت‌الله اراکی؟ دب؟

سال تحصیلی 99_98

بیان کردیم که:

دلیل اول بر دلالت حصر در «انما» تبادر است.

دلیل دوم که مؤید دلیل اول بود، استعمالات قرآنی «انما» است.

در تمامی موارد قرآنی دلالت بر حصر دارد: > إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ <^۱ > إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ <^۲ و بیان کردیم که حصر اضافی هم حصر است. و همچنین آیه کریمه: > قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ <^۳ که هم «انما» و هم «أَنَّمَا» در این آیه دلالت بر حصر دارند.

دلیل سوم، قول اهل لغت است.

خطیب قزوینی در تلخیص‌المفتاح در بیان ادوات مفید قصر می‌گوید: «و منها النفی و الاستثناء» تا آنجایی که می‌گوید: «و منها انما، لتضمنه معنا النفی و الآ» و بعد می‌گوید: «انما» مثل «ما و الآ» است که معنای حصر را می‌فهماند. و بعد استشهاد می‌کند: «لقول المفسرین: > إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ <^۴ -بالنصب- معناه ما حرم الله علیک الا المیته. و لقول النحاة: انما لاثبات ما یذكر بعده و نفی ما سواه.^۵ زمخشری در کشاف در ذیل آیه > إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ

---

۱. سورة نساء: 171.

۲. سورة رعد: 7.

۳. سورة كهف: 110.

۴. سورة بقره: 173.

۵. مختصر المعانی که شرح بر تلخیص‌المفتاح است؛ ص 82 و 83.

يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ^۱ می‌نویسد: «و معنا انما، وجوب اختصاصهم بالموالاة». یعنی تنها کسانی که در آیه ذکر شده هستند که مخصوص ولایت هستند.

مناقشه فخر رازی

فخر رازی منکر دلالت «انما» بر حصر شده است. ایشان بسیار فرد متعصبی است و برای اینکه بتواند «ولی» در آیه: **«إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا...»** را به معنای دوست و یا ناصر بگیرد، دلالت «انما» بر حصر را منکر شده. به این علت که اگر «انما» در این آیه دلالت بر حصر کند، دیگر ولیّ به معنای دوست و محبت و یا به معنای ناصر نمی‌تواند باشد؛ زیرا دوستی که فقط برای خدا و رسول نیست بلکه دوستی‌های دیگر بین مؤمنین هم برقرار است؛ و تنها «ولایت» است که می‌تواند مورد حصر قرار بگیرد. لذا تلاش کرده که بگوید «انما» دلالت بر حصر ندارد و دو شاهد دیگر از آیات آورده و گفته در آنها نیز نمی‌تواند حصر وجود داشته باشد:

آیه اول: **«إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أُنْزِلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَ الْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَاراً فَجَعَلْنَاهَا حَصِيداً كَأَن لَّمْ تَغْن بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»**^۲ درحالی‌که اینگونه نیست که مثل حیات دنیا، فقط مانند آبی باشد که از آسمان آمده و می‌توان برای دنیا، مثل‌هایی دیگری هم ذکر کرد؛ لذا «انما» در این آیه نمی‌تواند بر حصر دلالت کند.

آیه دوم: **«إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ»**^۳ درحالی‌که در دنیا فقط لهو و لعب نیست؛ بلکه نماز، حج و دیگر کارهای خیر وجود دارد؛ لذا «انما» در این آیه هم نمی‌تواند بر حصر دلالت کند.

۱. سوره مائده: 55.

۲. سوره یونس: 24.

۳. سوره محمد: 36.

پاسخ به اشکال فخر رازی

اولاً که در همین آیات ذکر شده نیز افاده حصر وجود دارد:

در آیه اول: «مَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ» برای مثال آورده شده، و مراد حصر در آن معناست و نه حصر در تمثیل. توضیح اینکه: وقتی می‌فرماید «گَمَاءٍ»، این مَثَل است اما برای چه آمده است؟ این مَثَل برای افاده یک معناییست که باید دید وجه شبه در آن چیست؟ وجه شبه آن «زوال» و «عدم دوام» است و عبارت: «مَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ...» در آیه می‌خواهد در مقام زوال بودن را برساند؛ لذا آیه می‌خواهد بیان کند حیات دنیا، جز حیات زائل و گذرنده نیست؛ نه اینکه فقط همین مثال را بتوان زد و مثال دیگری وجود ندارد. در نتیجه آیه در مقام حصر است و مراد از مَثَل، صورت مَثَل نیست بلکه مراد معنایی است که آن مَثَل می‌رساند و مثال موضوعیت ندارد.

در آیه دوم: مراد از «حیات دنیا»، «حیات اولی» نیست که در مقابل «حیات آخرت» باشد که آیه می‌فرماید: «فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَى»^۱ که مراد از «حیات اولی» همین زندگانی قبل از مرگ است. اما وقتی گفته می‌شود «الْحَيَاةُ الدُّنْيَا»، اینجا صفت موصوف است؛ «الْحَيَاةُ الدُّنْيَا» یعنی زندگی پست و زندگی دنیایی. که این متفاوت است با زندگی در دنیا و در همین زندگی قبل از آخرت دو دسته زندگی جود دارد: عده‌ای حیات دنیوی دارند و مشغول به لهو و لعباند و دسته دیگر به اعمال صالح می‌پردازند و زندگی دنیوی ندارند.

شاهد از اینکه مراد از «الْحَيَاةُ الدُّنْيَا» زندگی در دنیا نیست، همین حصر است. به علاوه اینکه قول مفسرین و اهل لغت و نحاة، تایید می‌کند که افاده حصر وجود دارد.

ثانیاً: مثال‌هایی که فخر رازی بیان کرد، همه در حصر موصوف در صفت است؛ و ممکن است گفته شود «انما» در حصر موصوف در صفت دلالت بر حصر ندارد، همانند مرحوم آیت الله خویی که ملتزم به این قول بود- گرچه این قول را در جلسه قبل نقد کردیم و گفتیم در حصر موصوف و صفت هم حصر وجود دارد؛ لکن در حصر صفت در موصوف اینطور نیست و بطور قطع افاده مفهوم وجود دارد و «انما» در آیه: > إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ<^۱ حصر صفت در موصوف است. و این دو مثال ذکر شده با این آیه متفاوت است و نمی‌تواند شاهد باشد که در این آیه حصر وجود ندارد. بنابر این «انما» افاده حصر می‌کند و حصرش مطلق است.

پایان